

13.00.00
13.00.01
13.00.02
13.00.03
13.00.04
13.00.05

13.00.06
13.00.07
13.00.08
13.00.09
07.00.00
19.00.00

01.00.00
02.00.00
03.00.00
09.00.00
10.00.00
11.00.00

№4/2025

M AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogik, psixometodologik va tabiiy fanlarga
ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 210 sahifa,
15-aprel, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Qirg'izboyev Abdug'affor Karimjonovich
Tarix fanlari doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna
Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Umarova H.O. – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Somurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'icha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Toshkent davlat texnika universiteti, G. V. Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti Toshkent temir yo'l muhandislari instituti.

EDITOR-IN-CHIEF:

Qirg'izboyev Abdug'affor Karimjonovich
Doctor of Historical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician
Umarova H.O'. – Minister of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)
Woogyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics
Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali Oliy attestatsiya komissiyasining 26-08-2024 yildagi №11-05-4381/01-Kengash tavsiyasiga ko’ra, pedagogika fanlari bo’yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning tadqiqot ishlari yuzasidan dissertatsiyalarining asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro’yxatiga kiritilgan.

Asos: OAK Pedagogik texnologiyalar va psixologik tadqiqotlar bo’yicha ekspert kengashi tavsiyasi (29-10-2024-y.; №10); OAK Tartib-qoida komissiyasi qarori (30-10-2024-y., №10/24); OAK Rayosatining qarori (31-10-2024-y., №363/5).

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.06.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan №C-5669245
reyestr raqami tartibi bo’yicha
ro’yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: №095310

MUNDARIJA

XXI asr tibbiyot atamashunosligi va unga ta'rif.....	12
Achilov Muzaffar Norquliyevich	
“4K” modeliga asoslangan ta’limda interaktiv metodlar va texnologiyalardan foydalanish usullari	15
Boltayeva Hulkar Mardonqul qizi	
Oliy ta’lim muassasalari kafedrası faoliyati samaradorligini oshirishda pedagogik risklarni boshqarish mexanizmi.....	18
Djalalov Baxromjan Begmurzayevich	
Kichik maktab yoshidagi o’quvchilarda liderlik sifatlarini shakllantirishning pedagogik aspektlari.....	24
Djumayeva Dildora Isroilovna	
Urma zarbli cholg’ular turlari va ularda ijro etish usullari	27
Egamkulov Oybek Altmishevich	
Umuminsoniy va diniy qadriyatlarni yoshlarimiz ongiga singdirishda dialektikaning roli	31
Ergasheva Guzal Maxkambayevna	
Bo’lg’usi tarbiyachilarda ijtimoiy intellektni shakllantirish zamon talabi.....	34
Ermatova Gulnoz Pirimovna	
Boshlang’ich ta’lim tarbiya fanida o’yin texnologilardan foydalanish metodikasi	37
Farsaxonova Dilafruz Rizaxonovna	
Boshlang’ich sinf o’quvchilarining kreativ qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonining yo’nalishlari va usullari ...	41
Kulboyeva Dilnoza Abdug’ofurovna	
Kurash sport turiga qiziquvchi ayollarning motivatsiya va o’z-o’zini anglash darajasi	44
Mamaraimova Ra’no Usmanovna	
The Teaching of Oral Production in the FFL Classroom: Linguistic and Psychological Difficulties	48
Narzulloeva Dilfuza Bahriddin qizi	
Maktabgacha katta yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini teatrlashtirilgan faoliyat asosida rivojlantirish	54
Nurmatova Iroda Toxtasinovna	
Maktabgacha ta’lim yo’nalishi talabalarida kasbiy kompetentlikni shakllantirishda pedagogik amaliyotning o’rni	56
Shamiyeva Manzura Fayzullayevna	
Globallashuv jarayonida o’quvchilarning aksiologik kompetensiyalarini shakllantirish.....	59
Siddikov Baxtiyor Saidkulovich	
4-sinf o’quvchilariga maqollar ma’nosini tushuntirish usullari	63
Suvonova Shohida Murodullo qizi	
Kasbiy rivojlanish soatlarining pedagogik va psixologik asoslari.....	69
Temirova Rushana Ravshan qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-hissiy ko’nikmalarni shakllantirish mazmuni	73
Teshabayeva Zamira Sobirovna, Abdulatipova Mehribon Qahramon qizi	
Boshlang’ich sinf tabiiy fan darslarida STEAM yondashuvi va xalqaro baholash dasturlari.....	76
Usmonova Zulfiya Ilxomovna	
Bo’lajak o’qituvchilarda konfliktologik kompetentlikning shaxs sifatlariga aloqadorligi	79
Muxammadiyeva Xadicha Karomatovna	
Русская документальная проза как отражение прошлого и настоящего общества	82
Дустова Ирода Шукрулло кизи	
Размышления о возникновении человеческих эмоций	86
Умарова Навбахор Шокировна, Зарипова Нигинабону Фахритдиновна	
Проблемы регулирования терминов в языкознании.....	89
Курбанова Гузаль Абдурахимовна	

Педагогические основы формирования интереса дошкольников к изучению иностранного языка в игровой среде.....	93
Курбанова Назира Низомиддиновна	
Mexanika fanining rivojlanish tarixi.....	97
Esanov Nuriddin Qurbonovich	
Эффективность использования личностно-ориентированной технологии обучения в учебном процессе.....	100
Намозова Манзура Муродовна	
O'spirinlik davridagi depressiv holatlarni psixodiagnostika va psixokorreksiya qilish usullari	104
Bannayev Maxamadin Sotvoldiyevich	
Talabalarda axborot madaniyatini shakllantirish metodikasi.....	109
Radjabova Gulnoza Bahromovna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining madaniy xilma-xillikni inobatga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish usullari	113
Saffarova Mohidil Axmadovna	
Adabiy til va shevalar o'rtasidagi leksik tafovutlar: kelib chiqish sabablari va rivojlanish xususiyatlari	116
Qurbonova Asal O'tkirovna	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini CALP yondashuvi asosida o'qish savodxonligini oshirish	119
Ahmadjonova Mushtariy Bahodirjon qizi	
Kreativ qobiliyatlarni rivojlantirishda bo'lajak mutaxassisning kasbiy kompetentligi	121
Artikova Nodira Shavkat qizi	
Yusuf Xos Hojibning axloqiy qarashlarini shakllanishining tarixiy-ijtimoiy omillari	125
Berdaliyeva S. D.	
Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy madaniyatini shakllantirish prinsiplari.....	128
Ibragimova Shaxnoza Tulqinovna	
Boshlang'ich sinflarga matematika o'qitish jarayonida ko'rgazmali qurollardan foydalanib dars samaradorligini oshirish	132
Mardonov Eshim Muratovich, Xushvaqto'v Ali Ashurovich, Narzullayeva Muxlisa Rustam qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy-ijodiy faoliyatini takomillashtirish	135
Misirova Nodira Tovbayevna, Ergasheva Madina Qahramon qizi	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida 6-7-yoshli bolalarni maktabga tayyorgarlik monitoringini tashkil etish....	139
Ortiqova Gulhayo Erkinboy qizi	
-ayotgan bo'lsa shaklining lisoniy xususiyati va uning o'zgarishi.....	142
Safarov Firuz Sulaymonovich	
Sharq mutafakkirlarining pedagogik ta'limotlari va qarashlarida tarbiyaning ma'naviy, axloqiy negizlari	145
Xalilov Farhod Furqat o'g'li, Ibodullayeva Dildora Shukrulla qizi	
Anvar Obidjon ijodining tadrijiy takomiliga doir mulohazalar	148
Mamatalimov Zafar Mamaraimovich	
Patologik fiziologiya fanini o'qitishda it texnologiyalarining o'rni.....	152
Abdirashidova Gulnoza Ablakulovna, Mavlyanova Umida Nematovna, Sobirova Ra'no Tulqin qizi	
Bo'lajak o'qituvchilarning kognitiv kompetentligini rivojlantirishda motivatsion yondashuvning o'ziga xos jihatlari.....	156
Abdumanopov Muhammadsodiq Muhammadyusuf o'g'li	
The Role of Mass Media as a Tool in Teaching English Vocabulary to Young Learners	159
Dadaxonova Dilnavoz Zafarjon kizi	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlari ta'lim va tarbiya jarayonlarida bolalarning refleksiv faoliyatini rivojlantirish.....	164
Dilorom Xomidova	
Boshlang'ich sinf o'quvchilari tarbiyasida ota-onalar bilan hamkorlikni tashkil etish metodikasi	169
Fayziyeva Madinabonu Sohijon qizi	
O'zbek yosh oilalarida nikohning dastlabki yillarida oilaviy nizolarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	173
Hakimova Nargiza Djavlievna	

Tarbiyalanuvchilarni nutq madaniyatiga o'rgatishda tarbiyachi nutqi va unga qo'yiladigan talablar	176
<i>Kazieva Turg'unoy Tursunboevna, Abdullayeva Kamola Erkin qizi</i>	
Ikki tilli o'quv lug'atlari tuzishning lingvodidaktik asoslari (ingliz va o'zbek tillari negizida yaratilgan ikki tilli lug'atlar misolida)	179
<i>Oqboyeva Zulfiya Bobonazarovna</i>	
Boshlang'ich sinf texnologiya darslarida kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish metodikasi	183
<i>Saidova Mohinur Jonpo'latovna, Bo'ronova Nigora Umar qizi</i>	
Modern Opportunities for the Integration of Technologies Into the Media and their Role in Improving the Efficiency of the Media.....	187
<i>Salim Doniyorov</i>	
Chizma geometriya va muhandislik grafikasi darslarida talabalarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmasini rivojlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish	192
<i>Sheraliyev Sanjarbek Karimberdiyevich</i>	
Теории и модели выбора брачного партнера	197
<i>Абдумуталова Мадина Абдумалик кизи</i>	
Maktabgacha ta'lim muassalarida outsorsingdan foydalanish masalalari	203
<i>Kasimova Gulyar Axmatovna</i>	

IKKI TILLI O'QUV LUG'ATLARI TUZISHNING LINGVODIDAKTIK ASOSLARI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI NEGIZIDA YARATILGAN IKKI TILLI LUG'ATLAR MISOLIDA)

Oqboyeva Zulfiya Bobonazarovna

Qashqadaryo viloyat pedagogik mahorat markazi
Tillarni o'qitish metodikasi kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillari asosida tuzilgan ikki tilli o'quv lug'atlarining lingvodidaktik asoslari tahlil qilingan. Lug'at maqolalarining tuzilishi, kontekstual va pragmatik xususiyatlari, frazeologik birliklarning berilishi hamda fonetik transkripsiyaning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, o'quv lug'atlarining zamonaviy elektron ko'rinishlari va ularning ta'lim jarayonidagi o'rni ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: ikki tilli lug'at, lingvodidaktika, o'quv lug'ati, kontekstual tahlil, pragmatika, frazeologizm, fonetik transkripsiya.

Abstract: This article examines the linguodidactic foundations of compiling bilingual educational dictionaries based on the English and Uzbek languages. It analyzes the structure of dictionary entries, contextual and pragmatic features, representation of phraseological units, and the role of phonetic transcription. The paper also highlights the use of modern digital dictionaries in the educational process.

Key words: bilingual dictionary, linguodidactics, educational dictionary, contextual analysis, pragmatics, phraseological unit, phonetic transcription.

Аннотация: В данной статье рассмотрены лингводидактические основы составления двуязычных учебных словарей на базе английского и узбекского языков. Проанализированы структура словарных статей, контекстуальные и прагматические особенности, представление фразеологизмов и значение фонетической транскрипции. Также освещено использование электронных версий учебных словарей в образовательном процессе.

Ключевые слова: двуязычный словарь, лингводидактика, учебный словарь, контекстуальный анализ, прагматика, фразеологизм, фонетическая транскрипция.

KIRISH

Hozirgi globallashuv jarayonida xorijiy tillarni o'rganish har bir jamiyat a'zosi uchun nafaqat zarurat, balki strategik ehtiyojga aylanmoqda. Ayniqsa, ingliz tilining xalqaro aloqa, fan, texnologiya va ta'lim sohalarida tutgan mavqei uni o'rganish jarayonini samarali tashkil etishni taqozo etmoqda. Shu nuqtayi nazardan olib qaralganda, til o'rgatish vositalarini takomillashtirish, xususan, ikki tilli o'quv lug'atlarining sifat va mazmun jihatidan puxta ishlab chiqilishi muhim metodik masala sifatida ajralib turadi.

Ikki tilli o'quv lug'atlari til o'rganuvchilar uchun nafaqat tarjima vositasi, balki kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda, leksik boylikni oshirishda, interkultural tafakkurni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Xususan, ingliz–o'zbek yoki o'zbek–ingliz tillari negizida tuzilgan zamonaviy o'quv lug'atlar o'quvchilarning leksik bilimlarini tizimlashtirish, kontekstda so'zlarni to'g'ri qo'llash, semantik nozikliklarni anglash kabi malakalarni shakllantirish imkonini beradi. Biroq bunday lug'atlar tuzishda lingvodidaktik yondashuvlarning izchil tatbiq etilishi, lug'at maqolalarining didaktik vazifalarga mos ravishda tuzilishi hali-hanuz dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Mavzuning dolzarbligi, avvalo, o'quv lug'atlarining oddiy tarjima lug'atlaridan farqli o'laroq, tilni o'rgatish maqsadlariga yo'naltirilganligida namoyon bo'ladi. Bu jarayonda til birliklarining nafaqat ekvivalentini berish, balki ularning fonetik, morfologik, sintaktik va pragmatik xususiyatlarini ham o'quvchiga yetkazish ko'zda tutiladi. Ayniqsa, ingliz va o'zbek tillarining morfosintaktik tizimlari, frazeologik birliklari va sinonimik qatlamlari o'rtasida sezilarli tafovutlar mavjudligi, ikki tilli lug'atlar tuzishda maxsus didaktik va lingvistik strategiyalarni talab etadi.

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillari negizida yaratilgan ikki tilli o'quv lug'atlarining lingvodidaktik asoslari, ularni tuzish prinsiplari, tarkibiy tuzilmalari, foydalanuvchiga yo'naltirilgan funksional yondashuvlar tahlil qilinadi. Shuningdek, mavjud lug'atlar misolida ularning metodik imkoniyatlari, afzalliklari va kamchiliklari ko'rib chiqiladi. Maqola natijalari til o'rganish jarayonini samarali tashkil etish hamda yangi avlod o'quv lug'atlarini yaratishda ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ikki tilli o'quv lug'atlari tuzishning lingvodidaktik asoslarini aniqlashda turli tadqiqotchi olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy ishlar muhim ahamiyat kasb etadi. Olimlarning fikricha, ikki tilli lug'atlar faqat tarjima vositasi bo'libgina qolmasdan, balki xorijiy til o'rgatish jarayonida muhim lingvodidaktik va metodik vosita hisoblanadi. Xususan, mashhur lug'atshunos olim Ladislav Zgusta o'zining "Manual of Lexicography" asarida ikki tilli lug'atlarning mazmuniy va uslubiy jihatlarini batafsil tahlil qilgan. U ikki tilli lug'atlarda so'zlarning leksik-semantik munosabatlari, ularning kontekstual ishlatilishini to'g'ri aks ettirish lug'at samaradorligining asosiy sharti ekanligini ta'kidlagan.

John Sinclair tomonidan chop etilgan "Corpus, Concordance, Collocation" asarida esa ikki tilli lug'atlarning korpus tahliliga asoslanganligi lug'atlarning sifatini sezilarli darajada oshirishi qayd etilgan. Uning fikricha, til birliklarining real nutq jarayonida qanday qo'llanilishini o'rganish orqali lug'at tuzish samaradorligi ortadi. Shuningdek, Igor Burkhanov "Lexicography: A Dictionary of Basic Terminology" kitobida ikki tilli lug'atlar yaratishning metodologik asoslariga e'tibor qaratgan. U ikki tilli lug'atlarda lug'aviy birliklarning morfosintaktik va pragmatik jihatlarini hisobga olish muhimligini ta'kidlagan va bu jihatlarining lingvodidaktik imkoniyatlarini batafsil ochib bergan.

O'zbekiston lug'atshunoslik maktabi vakillaridan Ahmad Hojiyev o'z tadqiqotlarida ikki tilli lug'atlarning tuzilmasi va ularning didaktik xususiyatlarini chuqur tahlil qilgan. Ahmad Hojiyev lug'at maqolalarini shakllantirishda lug'at foydalanuvchilarining yosh va bilim darajasini hisobga olish zarurligini qayd etadi va shu orqali lug'atlar o'quv jarayonida samarali foydalanilishi mumkinligini isbotlaydi. Muhammadjon Shokirovning lug'atshunoslikka oid ilmiy ishlarida ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarning ikki tilli lug'atlarda berilish tamoyillari keng yoritilgan. U ikki til orasidagi frazeologik birliklarning madaniy tafovutlarini hisobga olish zarurligi va buning lug'atdan foydalanuvchilarning interkultural kompetensiyasini shakllantirishdagi ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Adabiyotlar sharhida ko'rib chiqilgan tadqiqotlar asosida shuni ta'kidlash mumkinki, ikki tilli lug'atlar yaratishda lingvodidaktik tamoyillar, foydalanuvchiga moslashtirilgan yondashuv va til birliklarining kontekstual, pragmatik hamda madaniy jihatlarini hisobga olish o'quv jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlar ingliz va o'zbek tillaridagi mavjud ikki tilli o'quv lug'atlar tahlili, ularning tarkibiy tuzilmasi va didaktik xususiyatlarini solishtirish orqali yig'ildi. Tahlil metodlari sifatida strukturaviy-lingvistik tahlil, kontent tahlili hamda taqqoslash usuli qo'llanilib, ularning lingvodidaktik samaradorligi baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ikki tilli o'quv lug'atlari tuzishning lingvodidaktik asoslari xorijiy tillarni o'rganishda o'quvchilarning leksik kompetensiyasini rivojlantirish, kommunikativ malakalarni shakllantirish hamda madaniyatlararo muloqotga tayyorgarlik ko'rishda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Bunday lug'atlar til o'rganuvchining passiv va aktiv so'z boyligini kengaytirish, yangi til birliklarini semantik, morfologik va sintaktik jihatdan chuqur anglab olish, ularni nutqiy faoliyatda kontekstual ravishda qo'llay olishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ikki tilli o'quv lug'atlari til o'rgatuvchi va o'rganuvchi o'rtasidagi samarali interaktiv munosabatni tashkil etishda vositachi bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy lingvodidaktik yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, ikki tilli lug'atlar endilikda faqat oddiy tarjima vositasi sifatida emas, balki o'quvchilarning til o'rganish jarayonida ularni mustahkamlovchi, faol so'zlashuv va yozma nutqda to'g'ri foydalanishga o'rgatuvchi, ya'ni til o'rgatishda metodik jihatdan asoslangan ko'p funksiyali vosita sifatida qaralmoqda. Bu esa lug'at maqolalarining nafaqat tarjima muqobillarini, balki ularning morfologik shakllari, grammatik tavsifi, frazeologik birikmalari, kollokatsiyalari, stilistik ranglari va konnotatsiyalarini ham o'z ichiga olishini taqozo etadi.

Ikki tilli lug'atlarning tuzilishida metodik asoslanganlik muhim o'rin tutadi. Xususan, lug'at maqolalarini ishlab chiqishda har bir so'zning asosiy va ikkilamchi ma'nolari, semantik nuanslari, grammatik kategoriyalardagi holatlari, kontekstual qo'llanilishi aniq va tushunarli tarzda yoritilishi kerak. Bu yerda o'quvchilar uchun mo'ljallangan misollarning haqiqiy nutqiy vaziyatlarga mos, kommunikativ faoliyatga yo'naltirilgan bo'lishi zarur. Bunday yondashuv orqali o'quvchilar yangi so'zlarni yodlash emas, balki ularning mazmunini chuqur tushunish va real nutq holatlarida to'g'ri qo'llash malakasini shakllantira oladi.

Leksik birliklarning sinonimik, antonimik, giperonimik va gipoonimik aloqalarini ko'rsatish, ularning uslubi va emotsional bo'yoqlarini tahlil qilish o'quvchining semantik tafakkurini faollashtirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, konnotativ ma'no, registr (rasmiy, norasmiy, og'zaki va b.) va madaniy xususiyatlarning izchil ko'rsatilishi orqali lug'at o'quvchini til madaniyatining ichki qatlamlariga olib kiradi.

Ikki tilli o'quv lug'atlarining yana bir muhim lingvodidaktik jihati – fonetik transkripsiyalarning aniq va izchil ko'rinishda berilishidir. Ayniqsa, fonetik transkripsiyalar orqali notanish so'zlarning talaffuzini o'rganish til o'rganuvchilarning fonologik kompetensiyasini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Fonetik transkripsiyalar so'zning tovush tarkibini anglash, urg'u va intonatsiyani to'g'ri qo'llash, shuningdek, nutqda so'zlarni aniq va ravon talaffuz qilish imkoniyatini beradi. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, fonetik ma'lumotlarning lug'at maqolalarida berilishi faqat estetik yoki qo'shimcha element emas, balki pedagogik jihatdan asoslangan zarurat hisoblanadi. Bundan tashqari, ikki tilli lug'atlar tuzishda leksik birliklarning pragmatik xususiyatlarini ochib berish, ularning ijtimoiy-madaniy kontekstlardagi qo'llanilishiga e'tibor qaratish lozim. Masalan, salomlashish, minnatdorchilik bildirish, kechirim so'rash kabi muloqot formulalarining turli madaniyatlarda qanday shakllanishi va qo'llanishi til o'rganuvchiga madaniyatlararo muloqotda muvofiqlikni saqlashga yordam beradi. Bu jihatlar pragmatik va sotsiolingvistik kompetensiyalarning shakllanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, zamonaviy ikki tilli lug'atlar multimodal o'quv muhitida qo'llanilishi uchun elektron platformalarda ishlab chiqilishi, interaktiv va vizual vositalar bilan boyitilishi zarur. Audiovizual komponentlarning mavjudligi (so'zlar audio talaffuzi, kontekstual video misollar) til o'rganuvchilar uchun o'zlashtirish jarayonini sezilarli darajada yengillashtiradi.

Ikki tilli lug'atlarni tuzishda frazeologik birliklarning aniq, metodik jihatdan asosli yoritilishi alohida e'tibor talab qiladigan muhim jihatlardan biridir. Frazeologizmlar har qanday tilning boyligi, uning milliy-madaniy xususiyatlarini ifodalovchi barqaror birikmalar bo'lib, ularni o'rganish orqali o'quvchi nafaqat tilning semantik qatlamini, balki xalqning mentaliteti, tarixiy tajribasi, urf-odatlar va dunyoqarashi haqida ham chuqurroq tasavvurga ega bo'ladi. Shu nuqtayi nazardan olganda, frazeologik birliklar ikki tilli o'quv lug'atlarida alohida strukturaviy birlik sifatida taqdim etilishi zarur, ularning ekvivalentlarini berish chog'ida esa semantik muvofiqlik, funksional tenglik va stilistik moslik e'tiborga olinishi lozim. Frazeologizmlarning kontekstda yoritilishi, ularning tarjima muqobillari bilan birga izohlari, ishlatilish uslublari va ularning nutqdagi pragmatik funksiyalari ham lug'at maqolalarida ko'rsatilsa, o'quvchilar ularni samarali o'zlashtiradi va amaliy nutqda to'g'ri qo'llay oladi.

Xususan, madaniyatlararo muloqotda frazeologizmlarning o'rni beqiyos bo'lib, ular orqali o'quvchilar turli madaniy kontekstlarda muomala yuritish qoidalari, baholovchi va obrazli ifodalar tizimi bilan tanishadilar. Bu esa interkultural kompetensiyaning shakllanishi, ya'ni til egasining boshqa madaniyat vakillari bilan samarali va mos ravishda muloqot qila olish salohiyatini oshiradi. Mualliflarning fikricha, ikki tilli lug'atlar nafaqat leksik bilimlarni oshirish, balki o'quvchilarning til haqidagi umumiy bilimlarini tizimlashtirish, tahlil qilish va ularni nutqiy faoliyatda qo'llay olish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qilishi kerak. Ya'ni, bunday lug'atlar faqat tarjima vositasi emas, balki didaktik jihatdan ishlab chiqilgan o'quv-metodik vosita sifatida o'quvchi fikrlashini yo'naltiruvchi, til birliklari o'rtasidagi mantiqiy aloqalarni ochib beruvchi, bosqichma-bosqich o'zlashtirishga yo'naltiruvchi strukturaga ega bo'lishi zarur. Shu tariqa, lug'atlar o'quvchiga nafaqat so'zlarning lug'aviy ma'nosini, balki ularning grammatik shakllarini, qo'llanish imkoniyatlarini, nutqdagi funksiyalarini anglashga yordam beradi. So'nggi yillarda olib borilgan ilmiy-amaliy tadqiqotlar ikki tilli lug'atlarning zamonaviy ta'lim jarayonida tutgan o'rnini qayta baholash zarurligini ko'rsatmoqda.

Ayniqsa, korpus lingvistikasi asosida tuzilgan lug'atlar – real til materiali asosida yaratilgan, kontekstual misollar bilan boyitilgan, tez-tez uchraydigan va zamonaviy nutqda faol qo'llaniladigan birliklarni qamrab olgan lug'atlar til o'rganuvchilar uchun nihoyatda foydalidir. Bu metodika orqali o'quvchilar faqat nazariy bilimlarni emas, balki haqiqiy kommunikativ vaziyatlardagi til birliklarining ishlatilishini bevosita o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Natijada, ularning nutqiy faolligi, ifoda aniqligi, til sezgirligi va leksik nafliligi ortadi. Bugungi kunda ikki tilli lug'atlar uchun raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari sezilarli darajada kengaymoqda.

Mobil ilovalar, onlayn platformalar, interaktiv lug'at modullari, ovozi izohlar, avtomatik transkripsiya tizimlari va qidiruv funksiyalari kabi texnik imkoniyatlar lug'atlarning o'quv jarayonidagi rolini yanada kuchaytirmoqda. Elektron lug'atlar orqali o'quvchilar istalgan vaqtda, istalgan joyda axborotga tezkor kirish imkoniyatiga ega bo'ladilar, bu esa mustaqil ta'limni, shaxsiylashtirilgan o'quv yondashuvini qo'llab-quvvatlaydi. Shu bilan birga, raqamli lug'atlar multimodal kontent (matn, ovoz, tasvir, video) asosida ishlab chiqilsa, o'quvchilarning ko'p kanalli idrok mexanizmlari faollashadi, bu esa bilimni mustahkamlash darajasini oshiradi. Shunday qilib, ikki tilli o'quv lug'atlarini yaratish va ulardan foydalanishda quyidagi asosiy natijalar qayd etiladi:

- Lug'atlarda lug'aviy birliklarning kontekstual jihatdan aniq aks ettirilishi til o'rganish jarayonida muhimdir.
- Lug'at maqolalarida fonetik transkripsiyalarning berilishi o'quvchilarning talaffuz malakasini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.
- Pragmatik va frazeologik bilimlarni lug'atlar orqali yetkazish madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirishda juda katta ahamiyatga ega.
- Ikki tilli lug'atlar foydalanuvchilarning yosh va bilim darajasiga mos ravishda tuzilishi zarur.

Elektron va mobil lug'atlar orqali zamonaviy texnologiyalarni joriy etish lug'atlarning samaradorligini sezilarli ravishda oshiradi. Umuman olganda, ikki tilli lug'atlarni yaratish jarayonida yuqorida qayd etilgan lingvodidaktik tamoyillar va metodik tavsiyalarga amal qilish orqali lug'atlar o'quv jarayonining sifatini oshiradigan muhim pedagogik vositaga aylanishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, ikki tilli o'quv lug'atlarini yaratish va amaliyotga keng joriy etish nafaqat til o'rganuvchilarning lug'aviy zaxirasini oshirish, balki ularda kommunikativ va madaniyatlararo ko'nikmalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Lug'atlar nafaqat til birliklarini tarjima qilishda yordam beruvchi vosita sifatida, balki lingvodidaktik tamoyillar asosida pedagogik vazifalarni bajaruvchi zamonaviy o'quv vositalariga aylanishi zarur. Lug'atlarning sifatini oshirish va ulardan samarali foydalanish uchun lug'at tuzishda zamonaviy texnologiyalarni keng joriy qilish, korpusga asoslangan metodikalardan foydalanishni kengaytirish, lug'at maqolalarining pedagogik jihatdan puxta ishlab chiqilishini ta'minlash, shuningdek, lug'atlarni doimiy ravishda yangilab borish va takomillashtirish zarur.

Lug'atlar foydalanuvchilarning yoshi, bilim darajasi va madaniy ehtiyojlariga mos holda tayyorlanishi lozim bo'lib, bu esa sohaning rivojlanishiga salmoqli hissa qo'shadi va xorijiy tillarni samarali o'qitish jarayonining samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, ikki tilli lug'atlarni yaratishda ilmiy izlanishlarni chuqurlashtirish, ilg'or xalqaro tajribalarni o'rganish va ularni mahalliy sharoitlarga mos ravishda tatbiq etish yo'llarini kengaytirish sohaning istiqbolli rivojlanishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. L. Zgusta. Manual of Lexicography. – The Hague, Paris: Mouton, 1971. – 360 b.
2. J. Sinclair. Corpus, Concordance, Collocation. – Oxford: Oxford University Press, 1991. – 183 b.
3. I. Burkhanov. Lexicography: A Dictionary of Basic Terminology. – Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1998. – 335 b.
4. A. Hojiyev. O'zbek lug'atchiligi tarixi. – Toshkent: O'zbekiston, 2010. – 288 b.
5. M. Shokirov. Tarjima nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2015. – 240 b.
6. S. Atkins, M. Rundell. The Oxford Guide to Practical Lexicography. – Oxford: Oxford University Press, 2008. – 540 b.
7. T. McArthur. Worlds of Reference. – Cambridge: Cambridge University Press, 1986. – 294 b.
8. V.N. Yartseva (tahriri ostida). Lingvisticheskiy entsiklopedicheskiy slovar'. – Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1990. – 685 b.
9. R.R. Kamilov. Til o'rganishda leksik materiallar tanlovi. – Toshkent: O'qituvchi, 2007. – 176 b.
10. G. Apresyan. Leksicheskaya semantika. – Moskva: Nauka, 1974. – 368 b.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.